

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XL

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицакџић, др Милка Ивић, др Павле Ивић,
др Радослав Каџичић, Блаже Конески, др Тине Лоџар, др Александар Младеновић
др Асим Пецо, др Милош Пешикан, др Живојин Сиџанојчић, др Драго Ђуџић*

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1984

ПОЛОЖАЈ СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА У БАЛКАНСКОМ ЈЕЗИЧКОМ САВЕЗУ

I

ТЕОРИЈА ЈЕЗИЧКИХ САВЕЗА И БАЛКАНСКИ ЈЕЗИЧКИ САВЕЗ

Учеђе о конвергентној језичкој еволуцији, као чедо двадесетог века, нашло је свој општелингвистички најзаснованији израз у теорији језичких савеза, чији је творац Николај Трубецки. Он је језички савез од језичке породице први пут разграничио 1923. год. у чланку „Вавилонская башня и смѣшеніе языковъ“, објављеном у берлинском часопису *Евразійскій временникъ*, чији су примерци данас права библиографска реткост. Пример на који се Трубецки у том чланку позива, јесте бугарски језик, истовремено словенски и балкански.¹

Даљим истраживањима у овом смислу нарочито је погодновало оснивање Прашког лингвистичког саркла. Наиме, већ оснивачки његов састанак, 6. октобра 1926, имао је за тему конвергентну еволуцију — чешког и мађарског. Предавање је, под насловом „Der europäische Sprachgeist“, одржао Хенрик Бекер², аутор познате потоње монографије *Der Sprachbund*.

Право размеђе у историји компаративистике представљао је без сумње тек наступ Трубецког на Првом међународном конгресу лингвиста у Хагу 1928. год. Он није имао форму реферата, већ само једног (шеснаестог по реду) у низу језгровитих предлога теоријске природе поднесених на конгресу. То је предлог да се прави разлика између два типа језичких група: језичких породица и језичких савеза, уз њихове дефиниције.

По Трубецком, језички савези су групе језика које се одликују великим сличностима у синтаксичком погледу, сличношћу принципа морфолошке структуре и великим бројем заједничких културних речи, понекад и спољашњом сличношћу у фонду гласовног система, али нити систематском гласовном подударношћу и идентитетом гласовног израза морфолошких елемената, нити заједничким основним речима.³

¹ По Р. Јакобсону: „К характеристике евразийского языкового союза“, у: R. Jakobson: *Selected Writings I*, Хаг — Париз 1971, стр. 145.

² Cf. L. Matejka: *Sound, Sign and Meaning*. Preface. Ен Арбор 1976, стр. IX.

³ N. Trubetzkoy: Proposition 16 у: *Actes du Premier Congrès international de linguistes*, Лајден 6. г., стр. 18.

Алтернативну дефиницију, али са мање критеријума, понудио је у својој поменутој књизи Хенрик Бекер. За њега је језички савез група језика „који су се кроз заједничке судбине у истом културном простору и кроз узајамне утицаје толико много приближили једни другима да се у сваком од њих приближно исто може рећи на приближно исти начин“⁴.

Ништа ново не доноси ни дефиниција америчког лингвисте Збигњева Голомба, по којој је језички савез „група језика која показује извештан број реципрочних граматичких копија што воде високом степену структурне сличности“⁵. Она, наиме, не нуди критеријуме за разликовање висине од низине степена структурне сличности.

Владимир Георгијев је убеђени присталица теорије језичких савеза, којој придаје велик општелингвистички значај. У реферату поднесеном на Првом међународном балканистичком конгресу, он предлаже дефиницију, према којој „језички савез *представља еволуцију ка интеграцији, међушим заустављену на пола пута*“⁶. Несумњива мањкавост ове дефиниције је концепција заустављености, која би се тешко могла бранити. Конвергенција, наиме, може још увек да буде у току, а да група језика већ представља језички савез. Најзад она може и да одведе до интеграције, а да су језици из којих је нови језик постао претходно сачињавали језички савез.

Вероватно узимајући у обзир ову непрецизност, Георгијев на Међународном колоквијуму о проблемима балканске лингвистике у Варни 1976. год. предлаже нову дефиницију, да језички савез чине „суседни језици који на разним нивоима своје структуре имају низ заједничких црта које нису наслеђене у свакоме од њих из старијег периода, већ су се појавиле као резултат њихових међусобних веза“⁷.

Догађај у лингвистичкој балканистици последњих година представљала је појава Шалерове књиге *Die Balkansprachen*, чије се друго поглавље завршава дефиницијом језичког савеза, по којој би језички савез чинили „бар једним делом такви језици, који не припадају истој породици, географски су суседни, и на темељу узајамних утицаја показују низ заједничких црта, које обухватају гласовну, морфолошку или синтаксичку област дотичних језика“. У продужетку Шалер даје и спецификацију, по којој „на језички савез указују најмање две заједничке црте што се простиру најмање у три језика која не припадају истој породици“, искључујући по дефиницији црте чије је „порекло условљено генетички“, или је за њих заслужан „једнострану утицај“⁸.

На поменутом колоквијуму у Варни понудио је Иван Дуриданов своју дефиницију језичког савеза, која се тесно ослања на Шалерову:

⁴ H. Becker: *Der Sprachbund*, Лајпциг — Берлин 1948, стр. 5.

⁵ Z. Gołąb: „The conception of „isogrammatism““, *Biuletyn Polskiego towarzystwa językoznawczego* XV (1956), стр. 8.

⁶ V. Georgiev: „Le problème de l'union linguistique balkanique“, у: *Actes du premier congrès international des études balkaniques et sud-est européennes VI*, Софија 1968, стр. 9.

⁷ V. Georgiev: „L'union linguistique balkanique. L'état actuel des recherches“, у *L'union linguistique balkanique, Балканско езиковедство XX* (1977), 1—2, стр. 6.

⁸ H. W. Schaller: *Die Balkansprachen*, Хајделберг 1975, стр. 58.

„Два или више суседних језика чине језички савез када се одликују најмање двама заједничким типолошким цртама морфолошко-синтаксичке врсте или двама заједничким грамајичким моделима, који се објашњавају као последица конвергентног развоја.“⁹ Минимални број чланова језичког савеза бугарски лингвиста своди на два, задржавајући Шалеров минимум црта (две). Но Дуриданов због нечега искључује фонолошке изоглосе, па тиме и Јакобсонов евроазијски савез, који је за Шалера очигледно етаљон најекстензивнијег прихватљивог језичког савеза, будући да се базира управо на две црте¹⁰. Јакобсонов евроазијски савез се у лингвистици обично прихвата.

Разликовање екстензивних од интензивних језичких савеза први је предложио амерички лингвиста Хенрик Бирнбаум. По њему би екстензивни били сви фонолошки савези, без обзира на број изоглоса (и њима повезаних језика), а интензивни би се „осим могуће фонолошке“, карактерисали и сличношћу морфологије (са творбом речи) и синтаксе (са фразеологијом). „Управо балкански језици, у уско лингвистичком смислу, представљају узоран пример таквог „интензивног“ језичког савеза.“¹¹.

Према томе, покушаји да се оспори постојање балканског језичког савеза, којих зато и нема много, уједно су и покушаји да се оспори теорија језичких савеза.

Проблематично је мишљење Десницке¹² и Шалера¹³ да се А. Белић на страницама београдског часописа *Revue internationale des études balkaniques* изјаснио против концепције балканског језичког савеза. Следећи ток мисли из своје дискусије поводом излагања Малецког на римском лингвистичком конгресу¹⁴, Белић у инкриминисаном чланку збиља каже да би се тврдњом да балкански језици чине „une unité linguistique“, починила фундаментална грешка¹⁵. Све су заједничке црте, по њему, сувише неједнаког географског распореда и лингвистичке природе, те свака без сумње потиче из посебног извора¹⁶. Оно што Белић на Балкану ипак не пориче, била би „une réciprocité linguistique“, која би обухватала све словенске и романске језике и говоре на Балкану од најстаријих времена, све грчке елементе од византијске епохе, албански, турски и мађарски¹⁷. Одређујући на овај начин предмет балканске лингвистике, Белић експлицитно дозвољава могућност да се његова „реципрочност“

⁹ I. Duridanov: „Zum Begriff des Sprachbundes“, *Балканско езикознание XX* (1977), 1—2, стр. 21.

¹⁰ Cf. Jakobson, op. cit.

¹¹ Х. Бирнбаум: „Славянские языки на Балканах и понятие так называемых языковых союзов“, *Glossa II* (1968), 1, стр. 72.

¹² А. В. Десницкая: „О современной теории балканистических исследований“, у: *Проблемы синтаксиса языков балканского ареала*, Лењинград 1979, стр. 5—6.

¹³ Schaller, op. cit., стр. 99.

¹⁴ Cf. *Atti del III Congresso internazionale dei linguisti*, Фиренца 1935 — XIII.

¹⁵ А. Белић: „La linguistique balkanique aux congrès internationaux des linguistes“, *Revue internationale des études balkaniques II* (1936), I—II, стр. 168.

¹⁶ Ibid., стр. 168—169.

¹⁷ Ibid., стр. 169—170.

замени термином Трубецкога: „Peut-être pourrait-on trouver une meilleure dénomination: certains proposent „Sprachenbund“.¹⁸

Од Копитара се у прегледима балканистичких радова полази почев од Сандфелдове класичне књиге. Бечки слависта, наиме, на страницама свог часописа *Jahrbücher der Literatur* не само да је 1829. год. прејудицирао балкански језички савез, већ је своја запажања изразио у дихотомијском духу — ослањајући се на савремену му Хумболтову теорију *Weltanschauung*-а. Он вели да „северно од Дунава, у Буковини, Молдавији, Влашкој, Трансилванији, Угарској, даље, с друге стране Дунава, у самој Бугарској, затим на целом Балканском планинском венцу, у широком старом значењу овога горја, од једног до другог мора, у горју Македоније, на Пинду и кроз целу Албанију, влада само једна језичка форма, али са тројаком језичком мајеријом“¹⁹.

Да систематизује балканизме (и објасни их илирским и трачким супстратом), први је покушао још један Бечлија, Фрања Миклошич, у делу *Die slavischen Elemente im Rumunischen* (Беч 1861). Он набраја: футур са „хтети“; одсуство инфинитива; заједнички облик за генитив и датив; постпозицију одређеног члана; глас *ă*; слоговно иницијално *м* и *н* (у албанском и румунском); алтернацију *н* и *р* (у албанском и румунском), *л* и *р* (у бугарском, румунском, грчком и албанском), слабење *о* у *у* (у бугарском, румунском и албанском), прелаз *ea* у *e* пред *и* (у бугарском и румунском); и (друге) синтаксичке особености, као симултану употребу кратког и пуног облика личне заменице, словенски модел творбе бројева 11—19²⁰.

Последењу систематизацију балканизама пре Сандфелдове спровео је 1925. год. совјетски лингвиста Афанасиј Матвејевич Селишчев. Он разликује семантичке, синтаксичко-морфолошке и фонетске паралеле. Из области семантике, наводи примере паралелног полисемантичког развитка у бугарском, арумунском *м*, албанском и новогрчком, у којима не постоји дистинкција између лексема са значењем „livre“ и „lettre“²¹. Аналогну двозначност српскохрватских лексема *век* и *књига* совјетски истраживач не примећује. Из области синтаксе и морфологије, Селишчев набраја десет паралела (критеријум му је заступљеност најмање у три језика, пошто се ограђује да су заједничке појаве што се тиче бугарског и румунског још бројније): 1) двоструко изражавање објекта; 2) удвајање именице са најчешће дистрибутивном вредношћу; 3) исти термин за „où“ уз глаголе кретања и мировања; 4) широка употреба конјунктива; 5) губљење и замена инфинитива; 6) широка употреба „rouir“ испред конјунктива да се изрази циљ, намера или жеља; 7) замена изгубљеног футура индикативом презента од „vouloir“ уз инфинитив, односно његову замену; 8) постпозиција детерминативне партикуле уз именице; 9) посесивно значење дативско-генитивског облика заменичке енклитике;

¹⁸ Ibid., стр. 170—171.

¹⁹ Цит. по К. Sandfeld: *Linguistique balkanique*, Париз 1930, стр. 11.

²⁰ Cit. ibid., стр. 12—13.

²¹ А. Seliščev: „Des traits linguistiques communs aux langues balkaniques: un balkanisme ancien en bulgare“, *Revue des études slaves* V (1925), 1—2, стр. 43—45.

10) губљење низа падежних облика²². Селишчевљева теза о удвајању именице као о балканизму није у лингвистици прихваћена. Присуство дотичне конструкције у санскрту, на које он сам скреће пажњу²³, доводи у озбиљну сумњу могућност њеног балканистичког третмана²⁴. Из области фонетике, неке од црта које Селишчев наводи, јесу присуство *k* и *t*, и нестанак *x*²⁵.

Сандфелдов преглед балканизма, који и данас представља темељ истраживања у лингвистичкој балканистици, обухвата лексиколошки, фонетски и морфо-синтаксички ниво, и изузетно је значајан²⁶ допринос структуралној лингвистици. На свим нивоима Сандфелд је регистровао око 150 балканизма, по рачуну Шалера²⁷ и Горбачевског²⁸. Узимао је у обзир и црте које је налазио само у по два језика.

Општим нелексихким подударностима („Concordances générales en dehors du lexique“) посветио је посебно поглавље. Поред низа Миклошичевих и два Селишчевљева, нотира и неке новооткривене балканизме, а то су: акузатив са супстантивном реченицом, употреба „et“ испред главне реченице која следи за одричном и други случајеви паратаксе (последње, на жалост, не набраја), израз „avoir dix ans“, стапање „somme“ и „environ“, употреба речи „moitié“ за 1/2, те упућује на фразеолошке подударности²⁹.

Георгијев разликује четири најзначајније карактеристике балканског језичког савеза: врло сличну (или готово идентичну) артикулациону основу, идентичне лексичке елементе, чување идентичних или сличних морфема, те развој идентичних, сличних или упоредних морфолошких и синтаксичких елемената. Последње две карактеристике при том сматра најтипичнијима³⁰. У сфери артикулације, позива се на присуство основних вокала *a*, *e*, *u*, *o* и *y*, на одсуство фонолошких опозиција кратки — дуги, затворени — отворени, орални — назални, на присуство *ā* у бугарском, румунском и албанском, на редукцију *e* и *o* у *u* и *y* у ненаглашеном слогу у румунском, у источнобугарским и северногрчким говорима, те на идентичну артикулацију већине сугласника: *ū/b*, *ī/d*, *k/z*, *č/t*, *u/S*, *φ/v*, *c/z*, *x* и *j*³¹. Највише нових запажења Георгијев даје у морфолошко-синтаксичкој сфери. Набрајајући примере, чување и развој морфо-син-

²² Ibid., стр. 45—49.

²³ Ibid., стр. 46—47.

²⁴ Cf. Бирнбаум, op. cit., стр. 76.

²⁵ Selišček, op. cit., стр. 49.

²⁶ Cf. H. L. Klagstad, Jr.: „Toward a Morpho-Syntactic Treatment of the Balkan Linguistic Group“, *American Contributions to the Fifth International Congress of Slavists I*, Хар 1963, стр. 180. и L. Hjelmslev: „Nécrologie: Kr. Sandfeld“, *Acta linguistica IV* (1944), 3, стр. 139.

²⁷ Schaller, op. cit., стр. 199.

²⁸ А. А. Горбачевский: „Об одной особенности балканских языков“, *Ученые записки Таджикского государственного университета, Серия филологическая IV* (1971), стр. 4.

²⁹ Sandfeld, op. cit.

³⁰ Georgiev: „Le problème...“, стр. 10.

³¹ Ibid., стр. 10.

таксичких елемената не раздваја у две групе. Балканизмом сматра чување латинске вокативске морфеме *-e* у румунском, једином од свих романских језика, према чувању исте словенске и грчке морфеме. Чување бугарског датива на *-у* код именица мушког рода доводи у везу с румунским дативом на *-и* и *-у* и грчким генитивом на *-у* у истој функцији. Још једна заједничка морфема у балканским језицима (осим албанског) је *-и* у номинативу плурала именица мушког рода. Морфема *-e* у номинативу плурала именица женског рода по Георгијеву повезује румунски језик са маргиналном бугарском појавом³². Ту треба поменути још српскохрватски и новогрчки језик (катаревусу), на које се ова појава такође односи. Поред чувања старих морфема, Георгијев налази и пример појаве нових под балканским утицајем. У 1. лицу индикатива презента румунског глагола *a avea* — *am*, *-m* се не може извести из латинског *habeo*, већ одговара албанском *kam* и балканословенском *имам*. То није једина карактеристика румунског морфолошког система по којој је јединствен у савременом романском свету. По губљењу продуктивности друге и треће латинске конјугације, у западнороманским језицима приоритет је добила прва, а у румунском четврта, према Георгијеву са ослонцем на велику словенску категорију глаголских *-и-* основа. Румунски је, надаље, једини романски језик у коме се задржао граматички средњи род, категорија присутна у балканословенском, новогрчком и (условно) албанском³³. Балканизмом Георгијев сматра и околност што су облици зависних падежа личне заменице за 1. л. ј. у балканским језицима „готово идентични“³⁴.

Шалерова диференцијација балканизма досад је најсвеобухватнија. Он такође разликује заједничке црте по четири језичке сфере. У гласовној (следећи очигледно Хавранека³⁵) истиче „бугарски“ и румунски вокалски тип са *џ*. У морфолошко-синтаксичкој сфери истиче заједништво генитива и датива, постпозитивни и препозитивни члан, „копулативну“ функцију последњег, аналитичку компарацију, творбу бројева 11—19, замену инфинитива и аналитички футур. У синтаксичкој сфери (коју дакле супротставља морфолошко-синтаксичкој), истиче удвајање објекта и употребу кратких облика личних заменица у функцији присвојних, те у вези са демонстративном партикулом³⁶.

Шалер, међутим, прави разлику и између заједничких црта балканских језика релевантних за језички савез — и ирелевантних црта. Релевантнима за језички савез (*die sprachbundbildende Gemeinsamkeiten*) Шалер сматра само гласовне, морфолошке и синтаксичке црте, док лексичке, по њему, то нису³⁷. Овде одустаје од супротстављања морфолошко-синтаксичке сфере синтаксичкој.

³² Ibid., стр. 10.

³³ Cf. ibid., стр. 10—11.

³⁴ Ibid., стр. 10—11.

³⁵ Cf. B. Havránek: „Zur phonologischen Geographie“, *Archives néerlandaises de phonétique expérimentale* VIII—IX (1933), стр. 122—124.

³⁶ Schaller, op. cit., стр. 192.

³⁷ Ibid., стр. 123.

Још једна његова важна дистинкција која се тиче балканизма јесте она између „примарних“ и „секундарних“. „Примарни“ обухватају заједничке црте језика централне области балканског језичког савеза, а „секундарни“ само један део језика те области³⁸. Који „један део“, Шалер прецизира у закључку: „Тако се могу разликовати „примарни“ и „секундарни балканизми“, дакле подударности што се показују у по три или више балканских језика, и подударности што се показују само у по два балканска језика која припадају различитим породицама.“³⁹.

„Примарних балканизма“ Шалер разликује девет: 1) корелација вокалских система: *a, e, u, o* и *y* без фонолошких дистинкција по квантитету, по отворености и по назалности, а поред њих присуство средњејезичног вокала *ǔ* (*y* три „балканска језика првог степена“ из различитих породица — бугарском, албанском и румунском); 2) обличко подударање генитива и датива; 3) постпозитивни члан; 4) аналитички облици поређења придева и ликвидација суплетивних; 5) творба бројева 11—19 комбинацијама типа „1 на 10“; 6) нестанак инфинитива (*y* румунском, српскохрватском и јужноалбанском делимичан); 7) образовање футура помоћу глагола „хтети“; 8) удвајање објекта и 9) употреба кратког заменичког облика у присвојној функцији. Примера за „секундарне балканизме“ Шалер наводи само три: 1) подударност вокалских система „бугарског типа“; 2) елиминација албанског и румунског члана ако је уз именицу предлог *те/си* и 3) демонстративна партикула везана са заменичким енклитикама у јужнословенским језицима и новогрчком⁴⁰.

Иако најкомплетнија, Шалерова класификација балканизма дели главни методолошки и оперативни недостатак свих досадашњих, одсуство диференцијације према степену општости. Класификујући балканизме према структурним нивоима, цитирани аутори у исту класу сврставају балканизме који се тичу јединица и категорија, уколико и једни и други припадају истом, било фонолошком, било морфо-синтаксичком нивоу. Отуда се равноправно на истом списку могу наћи балканизми битно различите општости — на пример двоструко изражавање објекта код Сандфелда је заједно са стапањем „*comme*“ и „*environ*“ и с изразом „*avoir dix ans*“.

Зато би Шалерову диференцијацију између, за језички савез, релевантних и ирелевантних балканизма, која се равна само према структурним нивоима, ваљало заменици конкретнијом, између категоријалних и јединичних балканизма. *Под категоријалним подразумевам сваки балканизам који се тиче какве лингвистичке категорије. Под јединичним подразумевам сваки балканизам који се тиче јединица на било ком структурном нивоу.*

³⁸ Ibid., стр. 100.

³⁹ Ibid., стр. 192.

⁴⁰ Ibid., стр. 101—102, 193.

II

БАЛКАНИЗМИ У СРПСКОХРВАТСКОМ КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ

Под балканизмом подразумевам сваку њодударност у различитим балканским језицима, која није расиротирањена и у словенским и у романским језицима ван Балкана, а конвергентној је њорекла.

Најчешће помињан, понајвише анализиран и најпрепознатљивији српскохрватски књижевни балканизам јесте губљење и замена инфинитива. Иако је појава највише анализирана, не би се могла назвати и најбоље проученом, пошто бројне анализе углавном нису водиле заједничком резултату. Проблем се огледа у околности што у српскохрватском данас као живе граматичке категорије постоје и инфинитив и његова замена, да-конструкција. Још увек није дефинитивно разјашњено је ли замењивање инфинитива у српскохрватском факултативно (како, на пример, мисли Радоје Симић⁴¹) или не.

Стевановић се одлучно супротставља Московљевић-Брововићевом правилу, по коме је инфинитив обавезан „ако глаголска радња није везана за одређено време или случај, или ако подстрек за извршење радње долази изван субјекта“, а факултативан „ако извршење радње допунског глагола зависи од заједничког субјекта“⁴². Некоректна би, према дотичном правилу, била реченица *Овде не сме да се њуши*, иако Стевановић наводи да је управо њоме упозорен у тролејбусу⁴³. Он на другом месту тврди да је на 200 страна књиге *Савремена хрватска њроза* нашао „близу 80 случајева овакве употребе презента у служби у којој би исто тако добро могао бити употребљен инфинитив“⁴⁴.

Од једнога од својих информатора, Миливоја Павловића, Герхард Ролфс је добио податак да „кад лице хоће да говори са већим интензитетом“, субординација у западним српскохрватским крајевима постаје „афективни и емоционални облик“, уместо нормалног инфинитива⁴⁵. Сам Павловић је такође објавио резултате својих истраживања овог проблема. У Цесарчевом роману *Злајни младић и његове жрњвце*, Павловић је, на пример, констатовао зависност субординације од глагола: *чинишћи (се), учинишћи, хњишћи, имашћи намеру, волешћи, жселешћи и морашћи*. У шумадијском и београдском говору, с друге стране, приметио је да се инфинитив чува уколико непосредно следи глаголу, нпр. *Заборавио сам рећи*, али уз *Заборавио сам да вам кажем*. Још једна синтаксичка позиција

⁴¹ Cf. R. Simić: „Das Serbokroatische zwischen den balkanslavischen Sprachen und den übrigen Slaven“, *Zeitschrift für Balkanologie* XVIII (1982), 1, стр. 77.

⁴² М. Стевановић: „Напоредна употреба инфинитива и презента са свезицом да“, *Наш језик* V (1953–1954), стр. 88.

⁴³ Ibid., стр. 174–175.

⁴⁴ М. Стевановић: „Карактер разлика у књижевном језику Срба и Хрвата“, *Летопис Мајичице српске* CXXXIX (септ. 1953), стр. 133.

⁴⁵ G. Rohlf: „La perdita dell'infinito nelle lingue balcaniche e nell'Italia Meridionale“, у: *Omăgiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, (Букурешт) 1958, стр. 7 (739).

у којој београдски лист *Политика* претпоставља инфинитив, јесте пред финалним реченицама, као у случају: *Ако хоћете да се видимо, морам вам рећи да сад идем у рад*. У истом тексту из *Политике* од 16. јуна 1960. Павловић налази и овакав пример генерализације замене инфинитива: *Изгледа да се одлучила да се не удаљује, да би могла да му буде сведок*⁴⁶. На основу београдског говорног језика и језика *Политике* Павловић долази још до једне законитости: када се у футуру инсистира, обавезна је да-конструкција. Готово без изузетка се употребљава уопште уз глаголе *хћећи*, *моћи* (*немој*), *морати*, кад су волунтативно интонирани. Тако, по Павловићу, *Нисам хћео то да кажем* значи „Je ne voulais pas dire ceci“, а *Нисам хћео рећи* „Je n'avais pas l'intention de dire“⁴⁷.

До парадоксалног резултата дошло је бројање Арнеа Галиса, који је у Назоровој приповеци *Вели Јоже* на 175 инфинитива нашао само две да-конструкције, али тврди да је до исте пропорције дошао и пребројавањем у београдској *Борби* од 17. августа 1957. Галис је на основу анализе језика Ђосићевих *Корена* саставио списак глагола који долазе искључиво или претежно у инфинитиву. То су: *бићи*, *чекаћи*, *даћи*, *долазити*/*доћи*, *имаћи*, *исцераћи*, *изјорети*, *обесити* (*се*), *одлазити*/*ојти*/*ћи*, *јојести*, *рећи*, *родити*, *убити*, *умрети*, *узети*, *затајити* и *знаћи*. Да-конструкцију, по Галису, претпостављају глаголи *казати* и *мислити*⁴⁸. У футуру у *Коренима* Галис налази око 25% да-конструкција и око 75% инфинитива. За једну или другу могућност Ђосић се, по Галису, опредељује руковођен искључиво стилистичким разлозима. Галис упозорава да је у *Коренима* пронашао и седам случајева употребе да-конструкције у негираном футуру: која је, по њему, била спорна⁴⁹.

У језику северношумадијског писца из друге половине деветнаестог века, Милана Ђ. Милићевића, пропорција употребе и замене инфинитива у футуру је битно различита од Ђосићеве — око 98% футура са инфинитивом: око 2% футура са да. Милићевић да-конструкцију инфинитиву претпоставља само уз глаголе кретања (однос 28 : 1) и уз глагол *хћећи* (однос 27 : 23)⁵⁰.

Милка Ивић сумира да ће, без обзира на маргиналне изузетке (у језику Шегедина, Шољана), „инфинитив по правилу изостати онда када субјекат главне реченице и вршилац допунске акције нису исто лице“, односно увек „кад постоји опасност да ће затајити прецизна информација о идентитету вршиоца глаголске радње“⁵¹. Милићевић, на пример, ово правило доследно игнорише, употребљавајући уз разне субјекте гла

⁴⁶ М. Pavlović: „La perte de l'infinitif dans les langues balkaniques“, *Зборник за филологију и лингвистику* III (1960), стр. 44.

⁴⁷ Ibid., стр. 44.

⁴⁸ А. Галис: „О употреби да + презент форми према инфинитиву у футуру I српскохрватског језика: испитивања на темељу романа Добрице Ђосића „Корени“. Резиме. *Зборник за филологију и лингвистику* XIII (1970), 2.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ М. Грковић: „Употреба инфинитива у језику Милана Ђ. Милићевића“, *Прилози истраживању језика* VI (1970).

⁵¹ М. Ивић: „Проблематика српскохрватског инфинитива“, *Зборник за филологију и лингвистику* XV (1972), 2, стр. 124.

гол *даћи* десет пута са инфинитивом и ниједном са *да*-конструкцијом, глагол *доустићи* два пута са инфинитивом и ниједном са *да*-конструкцијом, те глаголе *забранићи* и *крајићи* три пута са инфинитивом и само једном са *да*-конструкцијом⁵².

Футур са *хйейи*, који постоји већ у старословенском, додуше маргинално, присутан је и у средњовековним чакавским споменицима⁵³. У књижевном српскохрватском језику представља несумњив балканизам. Од словенских језика ван Балкана, само лужицкосрпски зна за одговарајуће конструкције⁵⁴.

У последње време је обраћена пажња још на један категоријални балканизам у књижевном српскохрватском језику, на замену императива *да*-конструкцијом. Ова појава (типа: *добро да чуваш књију*) позната је како у књижевном језику, тако и у различитим дијалектима⁵⁵. Христо Василев овај балканизам у српскохрватском сврстава међу градуелне, и налази да фреквенција употребе нових, аналитичких облика, као и што се тиче замене инфинитива, опада од истока према западу⁵⁶. Замена 2. лица императива се у српским повељама јавља од XIII века (нарочито у XV)⁵⁷.

Павле Ивић смањен броја падежних облика у множини једначенем датива, инструментала и локатива, сматра за балканизам у српскохрватском књижевном језику⁵⁸.

Сфера најпотпуније анализације деклинације у књижевном српскохрватском језику јесу бројеви. Док је у суседном небалканском словенском језику, словеначком, синтетичка деклинација обавезна за све бројеве⁵⁹, у српскохрватском данас постоји само за бројеве 2—4, и то факултативно⁶⁰.

Са балканским идентитетом генитива и датива преплиће се један маркантан српскохрватски књижевни категоријални балканизам — посесивни датив именица и личних заменица. По Ивану Поповићу, нема потребе за раздвајањем ове две сфере употребе посесивног датива⁶¹.

⁵² Cf. М. Грковић, *op. cit.*

⁵³ Јан Седлачек: „Некоторые проблемы и основные задачи изучения языков юговосточной Европы“, у: *Actes du I-er congrès international des études...* VI, стр. 338.

⁵⁴ Г. А. Цыжун: *Тилологические проблемы балканославянского языкового ареала*, Минск 1981, стр. 160, фуснота.

⁵⁵ Д. Јовић: „Трстенички говор“, *Српски дијалектолошки зборник* XVII, Београд 1968, стр. 185.

⁵⁶ Chr. Vasilev: „Die Präposition *za* als gradueller Balkanismus im Serbokroatischen“, *Zeitschrift für Balkanologie* XVIII (1982), 1, стр. 79—80.

⁵⁷ Ј. Седлачек: „Српскохрватске потврде о развоју реченица са *да* у јужним словенским језицима“, *Зборник за филологију и лингвистику* XIII (1970), 2, стр. 62.

⁵⁸ П. Ивић: *Дијалектологија српскохрватског језика*, Нови Сад 1956, стр. 22.

⁵⁹ Cf. Simić, *op. cit.*, стр. 77.

⁶⁰ Cf. А. Игов: „Някои елементи на аналитизъм в съвременния сърбохрватски език“, *Език и литература* XV (1960), стр. 47.

⁶¹ I. Popović: *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Визбаден 1960, стр. 558.

Сандфелдов термин за посесивни датив енклитичких облика личних заменица је замена присвојних заменица, за што наводи и српскохрватске примере *оцац ми је дома и кћер му*⁶².

Склоност ка паратакси би се у одређеним реализацијама могла третирати као синтаксички категоријални балканизам. Сандфелд је у примерима попут српског *што чиниш ти се не жениш*⁶³ није подробије спецификовао. Један од случајева које прецизира је употреба везника „et“ испред потврдне реченице која следи за одричном. Његов српски пример, *једва одговори очи, ја му одговори*⁶⁴, истина не садржи одричну реченицу, али се онај са њом лако конструише: *није прошло три дана и враћо се*.

Карактеристичну конструкцију са заменом инфинитива, која подсећа на класични акузатив са инфинитивом, нотирао је Сандфелд у румунском, бугарском, албанском и грчком⁶⁵. Грицката је недавно упозорила на српскохрватске конструкције и овог типа: *видим ја да седи*⁶⁶.

Међу најзаветније српскохрватске балканизме спада мешање локативних, лативних и просекутивних прилога и синтагми. Сандфелд говори само о прилозима („ubi“ = „quo“, „ibi“ = „eo“, „foris“ = „foras“), не помињући српскохрватске⁶⁷. Употребу прилога *иде* и *куда*, или предлога *код* са генитивом, да се означи усмереност кретања, неки држе за некијезивну, иако краси такве стилисте као што су Андрић, Д. Ђосић, Ђосић⁶⁸. Петар Дмитријев дошао је тако до закључка да се ограничења „која предлажу хрватски лингвисти, не могу проширити на читав српскохрватски језик“⁶⁹.

Балканизме који се тичу брисања граница између прелазности и непрелазности, између рефлексивних и нереклексивних непрелазних облика, изнашла је недавно Ирена Грицкат. Непрелазни глаголи који су, можда не увек у књижевном језику, попримили фактитивну семантику (а с њом и прелазност) јесу: *сесити, лећи, јорейти, заронити, замукнути, иркатити, узаврејити, васкрснути, шешајити, јуријити* — уз ослонац на одговарајућу групу грчких глагола. Низ других непрелазних глагола такође се могу схватити транзитивно: *уживајити (све благодетити), бродити (море), йлакајити (врме), свирајити, дувајити, ирајити, јоворити, боли (ме йлава), иребајити, користијити, шежсити (једну оку)*. Уз директни објекат, према директ-

⁶² Sandfeld, op. cit., стр. 187—188.

⁶³ Ibid., стр. 197.

⁶⁴ Ibid., стр. 196.

⁶⁵ Ibid., стр. 193—194.

⁶⁶ И. Грицкат: *Синдије из историје српскохрватског језика*, Београд 1975, стр. 177.

⁶⁷ Sandfeld, op. cit., стр. 191—192.

⁶⁸ Cf. В. П. Гудков: „Славјанские предлоги: болг. към, къде, код, макед. кон, каде, ка, с.-хорв. код, куда и иноязычные балканские соответствия“, у: *Балканское языкознание*, Москва 1973, стр. 145.

⁶⁹ П. А. Дмитријев: „Јесу ли потребна ограничења?“, *Наш језик* XVII (1968), 1—2, стр. 40.

ном грчком моделу, употребљавају се *јласајџи*, *симјайџисајџи*, *јроследџи* (молбу) и *јаничиџи*. Балканизам су и трпни придевиц од неких српскохрватских непрелазних глагола, као у примерима: *дџиломирани јравник*, *нексјлодирана бомба*, *онесвеиџени војници*, *зайрејашџене очи*. Синтаксичка синонимија рефлексивних и нереклексивних облика истих глагола (*захвалџи*, *селиџи*) такође је балканизам⁷⁰.

Владимир Шаур у балканистичким оквирима разматра елиминацију субјекта у исказима где је то самостална показна заменица *јо*: *није истина, ко је?*, *болело је*⁷¹.

Творба речи српскохрватског књижевног језика такође је захваћена извесним балканистичким процесима. Најпознатији (и једини категоријални) балканизам у овој сфери представља уједно општесловенску појаву. Реч је о творбеном моделу бројева 11—19, коме Сандфелд прибраја и творбени модел десетица 20, 30 итд.⁷²

Међу Шалеровим „секундарним балканизмима“ (cf. supra), енклиза личних заменица на демонстративну партикулу (типа *ево ме*, *ејо ти*, *ено их*) у српскохрватском је књижевна.

Категоријални фонолошки балканизам у српскохрватском књижевном језику је присуство више од једног члана тројства *ц ч ђ* у фонолошком систему⁷³.

Јединични балканизми свакако су најбројнији у лексичкој сфери. Шкаљићев речник османизама „садржи 8.742 ријечи (израза) са 6.878 разних појмова“⁷⁴. Сматра се да од тога у књижевном српскохрватском језику постоји нешто више од 2000 јединица⁷⁵. У бугарском је нађено преко 2200 лексема грчког порекла, а наводи се да их је у српскохрватском нешто мање⁷⁶. За разлику од турцизама, јелинизми највећим делом припадају књижевном језику. Обично је реч о културним речима, које су пример Шалерове „обавезне позајмице“⁷⁷. Иван Поповић набраја следеће културне јелинизме: *јалаша*, *јодрум*, *јемел*, *јеривој*, *авлија*, *јирјеза*, *сулундар*, *јишањ*, *буклија*, *кондир*, *јикџије*, *ровиј*, *арјашовашџи*, *ђир*, *сидро*, *јусар*, *даскал*, *мађисџор*, *скам(а)ија*, *ђак*, *мирис*, *мирођија*, уз које иде и добар део терминологије Српске православне цркве, из које Поповић цитира само слој у свакодневној употреби: *анђео*, *ђаво*, *манасџир*,

⁷⁰ И. Грицкат, op. cit., стр. 233—264.

⁷¹ Cf. V. Šaur: „Ist die Auslassung des Fürwortes 'es' eine balkanische Konvergenzerscheinung?“, у: *Les études balkaniques tchécoslovaques* III, Праг 1968 (изашло 1969), стр. 78.

⁷² Cf. Sandfeld, op. cit., стр. 148.

⁷³ P. Ivić: „Liens phonologiques entre les langues balkaniques“, у: *Actes du I-er congrès international des études...* VI, стр. 139.

⁷⁴ А. Шкаљић: *Турцизми у српскохрватскохрватскохрватском (sic!) језику*, Сарајево 1973, стр. 23.

⁷⁵ М. И. Лекомцева: „К типологији фонолошких систем језика Балканског полуострва и Средиземноморја“, у: *Балканский лингвистический сборник*, Москва 1977, стр. 243—244.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Cf. Schaller, op. cit., стр. 176—177.

ћелија, митрополиј, епископ, епархија, архимандрити, ђакон, ишуман, иојандија, икона, кандило, миро, нафора, митурџија, митија, кољиво⁷⁸.

Знатно је мањи број позајмљеница које су дошле из балканског латинитета, као што је (по Романском) случај са глаголом *патиити* < *pati(re)*⁷⁹. За етимологију извесног броја лексема вероватно је заслужан трачки супстрат. Поповић наводи за пример име биљке *дивизма*, приписујући уједно македонском супстрату етимологију лексеме *крвей* и дијалекатског *мађер*⁸⁰.

Најраспрострањенији творбени балканизам грчког порекла у књижевном српскохрватском језику јесте глаголски суфикс *-исаји*. У посмртно објављеној студији посвећеној овом јелинизму, Скок исправља своје претходнике (од Миклошича⁸¹ до Поповића⁸²) да балкански језици за своје *-ис-* немају да захвале индикативу аориста, већ императиву и конјунктиву аориста, који нису временски, већ видски маркирани⁸³.

Извесни турски суфикси такође су продрли у књижевни српскохрватски језик, тако *-лук*, *-и(ја)*, *-ли(ја)*, *-лама*, као и *-ана*, чија је етимологија персијска⁸⁴.

Међу српскохрватским морфемама изван број (навођен више), као и акузативски облици личне заменице за 1. лице, подудара се са одговарајућим Георгијевићевим (јединичним) балканизмима.

Једним од најкарактеристичнијих српскохрватских књижевних балканизама Бирнбаум сматра експанзију инфикаса *-ов/-ев-* у множини једносложних и неких двосложних именица, тзв. прве групе, обично с непостојаним вокалом. Аналогни суфикси, наиме, постоје и у румунском, новогрчком и албанском⁸⁵. Још пре Бирнбаума Ивић у том смислу разматра и суплетивне форманте *-ад-*, *-ић-/и-*⁸⁶.

Низ семантичких, односно фразеолошких балканизама често се преклапа са низом синтаксичких, али их обједињује то што представљају јединичне.

На немали број семантичких балканизама обратио је још 1908. г. пажњу Перикле Папахаци, који није узимао у обзир српскохрватски материјал⁸⁷. Иван Поповић је сравнио сав 451 Папахацијев пример и

⁷⁸ И. Поповић: *Историја српскохрватског језика*, Нови Сад 1955, стр. 149–150.

⁷⁹ Sandfeld, op. cit., стр. 53.

⁸⁰ И. Поповић: *Историја...*, стр. 155.

⁸¹ Cf. Sandfeld, op. cit., стр. 19.

⁸² И. Поповић: *Историја...*, стр. 150.

⁸³ P. Skok: „Die neugriechischen Verbalsuffixe *-ίζω*, *-ερώ* und *-όρω* in den Balkansprachen“, у: *ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΣ, Gedenkschrift Paul Kretschmer II*, Беч 1957, стр. 140.

⁸⁴ Шкаљић, op. cit., стр. 44–45, 310.

⁸⁵ Бирнбаум, op. cit., стр. 84.

⁸⁶ П. Ивић: *Дијалектологија...*, стр. 22.

⁸⁷ P. Parahagi: „Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumanischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen“, *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache XIV* (1908).

изнашао 175 српскохрватских еквивалената, али их није објавио, осим два узорка: *поквариши* за „раскинути веридбу“ и *у добри час*⁸⁸. Зато су се после Поповићеве смрти балканисте нашле у ситуацији да поново упоређују Папахацијеве примере са српскохрватским материјалом. Христо Василев, тако, недавно Папахацијевим наводима додаје српскохрватске синтагме *лаку ноћ, накрившии кају/шешир* и *зора љуца*, затим дисемију глагола *ифражиши*, који и у српскохрватском уз основно значење има и значење „захтевати“, те дисемију трпног придева од „чути“ *чувен*⁸⁹. Констатујући да у Папахацијевом примеру бр. 217 (румунски *roate*, албански *mind*, бугарски *може*, грчки *μπορεῖ*), балканску црту представља одсуствовање „sein“, с паралелама у пољском *може*, украјинском *може* и руском разговорном *может*⁹⁰, Василев не препознаје аналогу појаву и у српскохрватском књижевном *можда*. Извођење термина *рукавица* из речи „рука“, Папахаци нотира само у румунском, новогрчком и бугарском. Цет додаје српскохрватски, словачки, пољски и латински⁹¹.

Још је Сандфелд истицао да је лако повећати број црта које је приметио Папахаци. Он то и демонстрира, великим бројем нових балканизма из различитих сфера. Тако за слагање глагола „питати“ и „научити“ са по два директна објекта, наводи и српске примере из Маретићеве *Грамашике*: *ја ћу вас уишишии једну ријеч* (из Караџићевог превода Светог јеванђеља по Матеју; 21, 24) и *научио је своје ученике неке нове молишве*⁹². Наводи и низ других српскохрватских примера за, по њему, лексичке балканизме: употреба временског везника без глагола (*кад шамо*), слична јој елипса *не имајући куд камо*, употреба *као* врло често пропраћена са *и* (*јошјок јошјече водом као и њед*), конструкција типа *дели сам како знаш*⁹³. Калкове према грчком које Сандфелд такође цитира, представљају *вјенчашии*, *блајословишии*, *сирна недеља* и *велика недеља*⁹⁴. Тако и реч *улада*⁹⁵. Наводи још две српскохрватске дисемије, обе шире словенске: *џакао* значи и „смола“, (*у)џисашии* значи и „(на)сликати“⁹⁶. Калк према турском *seir etmek* (заправо полукалк) на који Сандфелд обраћа пажњу јесте и српско *сејир учинишии*⁹⁷. Још један јединични балканизам (јеврејског је порекла) за који Сандфелд наводи и

⁸⁸ I. Popović: *Geschichte* . . ., стр. 618.

⁸⁹ Chr. Vasilev: „Balkanismen – Slavismen – Europäismen“, *Zeitschrift für Balkanologie* XVII (1981), 1, стр. 95–96.

⁹⁰ Ibid., стр. 96.

⁹¹ R. Zett: „Der balkanische „Tagedieb“. Zur Reichweite lexikalischer Balkanismen“, у: *Beiträge zur Südosteuropa-Forschung, Beiträge zur Kenntnis Südosteuropas und Nahen Orients* X, Минхен 1970, стр. 201.

⁹² Sandfeld, op. cit., стр. 206–207.

⁹³ Ibid., стр. 152–153.

⁹⁴ Ibid., стр. 35–36.

⁹⁵ Ibid., стр. 39–40.

⁹⁶ Ibid., стр. 36, 39.

⁹⁷ Ibid., стр. 159.

српске примере, представљају синтагме типа *месец дана, недеља дана и јодина дана*⁹⁸. У Рјечнику ЈАЗУ постоје и примери *јодиише дана* и *љешо дана*⁹⁹.

Да Сандфелдов корпус балканизама допуне српскохрватским примерима посебно су се потрудили Ирена Грицкат и Христо Василев. Први Сандфелдов балканизам што га Василев препознаје и у српскохрватском јесте дисемија термина *веће*, који значи и „mehr“ и „schon“¹⁰⁰. Недавно је упозорио на још два српскохрватска балканизма препозната међу Сандфелдовима, *немам када* и *како нејкако да не*¹⁰¹.

Грицкатова, пак, упозорава да је Сандфелд¹⁰² изоставио српскохрватску „појачану употребу заменица типа „онај“ у смислу „други“ (alter)¹⁰³, нпр.: *онај свеи* или *с оне сѣране реке*. Упозорава и на српскохрватски балканизам типа (*деије*) *од њри јодине*, који се употребљава и предикативно, нпр. у Караџићевом преводу Светог јеванђеља по Марку: 5,42 — *И одмах уста дјевојка и хођаше; а бјеше од дванаест јодина*¹⁰⁴. По Павловићевом мишљењу, ова појава се не може трекрати као балканизам, као ни употреба речи „moitié“, пошто могућност исказа типа *cette enfant est de dix ans, De combien d'ans es-tu?*, те *un an et demi, après deux heures et demie*, постоји и у француском језику, па „немају карактер резултата миксоглоотије“¹⁰⁵.

Грицкатова је прва уочила и српскохрватско присуство Сандфелдовога балканизма *на челу са*¹⁰⁶, као и употребе *од* у смислу „већ“ (нпр. *У њем владам од њрисѣа јодина*)¹⁰⁷.

Додаћу да се у српскохрватском налази још изван број непознатих Сандфелдових балканизама. Тако, на пример, лична употреба глагола *омркнуѣи* и *освануѣи*¹⁰⁸, израз *га ите Воѣе* (овако код Сандфелда¹⁰⁹ цитиран у „македонскобугарском“), употреба заменице *нешѣо* као квалификатива испред именице¹¹⁰: *нешѣо башче, нешѣо љоњава, не-*

⁹⁸ Ibid., стр. 208.

⁹⁹ Cf. И. Грицкат: „Неколико ситнијих синтаксичких балканизама у српскохрватском језику“, *Наш језик* XVII (1968) стр. 42–44.

¹⁰⁰ Cf. Sandfeld, op. cit., стр. 112–113. и Chr. Vasilev: „Addenda et Corrigenda zu Sandfelds Linguistique Balkanique“, *Zeitschrift für Balkanologie* VI (1968/1969), 1–2, стр. 92–93.

¹⁰¹ Cf. Sandfeld, op. cit., стр. 136, 208–209. и Chr. Vasilev: „Balkanismen . . .“, стр. 96–97.

¹⁰² Sandfeld, op. cit., стр. 158.

¹⁰³ И. Грицкат: „Неколико . . .“, стр. 44.

¹⁰⁴ Cf. Sandfeld, op. cit., стр. 204. и И. Грицкат: „Неколико . . .“, стр. 45.

¹⁰⁵ М. Павловић: „Перспективе и зоне балканистичких језичких процеса“ *Јужнословенски филолоѣ* XXII (1957–1958), стр. 227.

¹⁰⁶ Cf. Sandfeld, op. cit., стр. 155. и И. Грицкат: „Неколико . . .“, стр. 50–51.

¹⁰⁷ Cf. Sandfeld, op. cit., стр. 10. и И. Грицкат: „Неколико . . .“, стр. 46–47.

¹⁰⁸ Cf. Sandfeld, op. cit., стр. 210–211.

¹⁰⁹ Ibid., стр. 114.

¹¹⁰ Cf. ibid., стр. 113.

*што брашна*¹¹¹. Употреба глагола *узети* у значењу „купити“¹¹² такође карактерише српскохрватски књижевни језик, као и дисемија речи *лице* („face“ + „personne“)¹¹³. Српскохрватски изрази *јроши добро* или *како си јрошао?* такође треба да се обухвате одговарајућим Сандфелдовим балканизмом¹¹⁴. Сандфелдова бугарско-албанска изоглоса *колку за сеир: са рѣр тшудѣ*¹¹⁵, тиче се и српскохрватског — *колико за јрехрану*¹¹⁶. Балканизам, по Сандфелду турског порекла, представља и уметање речи *зрно* између броја и именице, када је реч о ситним предметима¹¹⁷. У српскохрватском, који Сандфелд ни овде не помиње, ово уметање тиче се и шибица, пошто им је глава овалног облика.

Пошто за разлику од романских и германских језика, општесловенска дисемија речи *ноћа* („Fuss“ + „Vein“) карактерише и румунски, албански и грчки¹¹⁸, по мојој је дефиницији и она обухваћена појмом балканизма. Још је извештан број јединичних семантичких балканизма који се односе и на српскохрватски, регистрован после Сандфелда. Тако нпр. дисемија речи *време* („Zeit“ + „Wetter“)¹¹⁹, иначе општероманска, те употреба *много* у значењу „веома“¹²⁰. Термини *јрвоједина* и *ројач* калковани су према грчком¹²¹, а по Василеву код Срба и *седмица*¹²².

На српскохрватски књижевни језик односе се још неки јединични балканизми, као што су: *добро дошли!* — *боље нашли* (у одговору је у осталим балканским језицима такође позитив), *како сине?* — *добро сам*¹²³. Балканизам је и израз *јубиши време*, као и сложенице типа *јубивријеме*, *данјубиши*¹²⁴.

Василев је један од својих најновијих чланака посветио једном српскохрватском јединичном балканизму — употреби предлога *за* као допуне глаголима *dicendi et sentiendi*. После анализе приметног српскохрватског језичког корпуса, франкфуртски балканиста је дошао до закључка да у српскохрватском књижевном језику уз читав низ ових глагола постоји синтаксичка синонимија између предлога *о* и *за*¹²⁵.

¹¹¹ Речник српскохрватскога књижевног језика III, Нови Сад — Загреб 1969, s. v. *нешто*.

¹¹² Sandfeld, op. cit., стр. 38.

¹¹³ Cf. ibid., стр. 37.

¹¹⁴ Ibid., стр. 37—38.

¹¹⁵ Ibid., стр. 122.

¹¹⁶ Речник српскохрватскога књижевног језика II, Нови Сад — Загреб 1967, s. v. *колико*.

¹¹⁷ Sandfeld, op. cit., стр. 160—161.

¹¹⁸ Cf. Vasilev: „Balkanismen...“, стр. 98.

¹¹⁹ Ibid., стр. 99—100.

¹²⁰ И. Грљцат: „Неколико...“, стр. 49—50.

¹²¹ Zett, op. cit., стр. 200.

¹²² Vasilev: „Balkanismen...“, стр. 99.

¹²³ Zett, op. cit., стр. 200.

¹²⁴ Ibid., стр. 203—209.

¹²⁵ Vasilev: „Die Präposition za...“, стр. 78—88.

Где се у књижевном српскохрватском као *pronomen relativum generale* среће ретко, али је и ту реч о балканизму¹²⁶.

Фразеолошки балканизми, који су сви јединични, толико су у балканским језицима бројни, да је Сандфелд с правом приметио „да се скоро и неће претерати рекавши да је пре изузетак кад се ови језици потпуно разликују с фразеолошке тачке гледишта“. Као такав изузетак Сандфелд наводи изразе за „avoir faim“: румунски *mi e foame*, бугарски *гладенъ съмъ* или *яде ми се*, албански *kat i*, грчки *πεινῶ*¹²⁷.

Паремиолошка сфера често се под фразеолошком, макар делимично подразумева. У њој је врло исцрпно истраживање спровео Николај Икономов, сачинивши упоредну збирку од 2650 бугарских, 1330 српских, 1230 турских, 625 румунских, 515 грчких и 330 албанских пословица и изрека¹²⁸.

III

БАЛКАНИЗМИ У СРПСКОХРВАТСКИМ ДИЈАЛЕКТИМА

Број балканизма у српскохрватским дијалектима још је већи него у књижевном језику, а процес њиховог даљег ширења још увек је у току, тако да „се пред нашим очима одвија постепена „балканизација“ српскохрватског језика, која се полако креће са југоистока ка северозападу“¹²⁹. Југоисточне српске говоре Шалер чак сврстава међу балканске дијалекте „првог степена“, будући да су балканизованији чак и од неких румунских дијалеката (северни дакорумунски говори по Шалеру спадају у балканске дијалекте „другог степена“) ¹³⁰. Бирнбаум посебно истиче говоре косовско-ресавске зоне, североисточну Шумадију и Банат, као српскохрватске рејоне у које су балканизми такође продрли¹³¹, што наравно не значи да их у западнијим говорима уопште нема.

Српскохрватски дијалекти одликују се и неким категоријалним балканизмима који нису карактеристични за књижевни језик. То се односи на четири Шалерова „примарна балканизма“: обличко подударње генитива и датива, постпозитивни члан, аналитизам компарације и удвајање објекта. Поред тога је инфинитив из неких дијалеката сасвим ишчекао.

Неутрализација опозиције између генитива и датива није у балканској деклинацији једина, али је најрепрезентативнија. Она је у потпуности спроведена у тимочко-лужничком говору, где се дативски облици једине појављују само као петрефакт, док су у осталим говорима

¹²⁶ Cf. Поповић: *Geschichte* . . . , стр. 559.

¹²⁷ Sandfeld, op. cit., стр. 205.

¹²⁸ Cf. Н. Ил. Икономов: *Балканска народна мудрост*, Софија 1968, стр. 5. и стр. 10, фуснота.

¹²⁹ Бирнбаум, op. cit., стр. 83.

¹³⁰ Schaller, op. cit., стр. 105.

¹³¹ Бирнбаум, op. cit., стр. 82.

призренско-тимочке зоне ограничени на именице које означавају жива бића. Облици датива плурала у овој зони постоје само у говорима Сретечке жупе¹³². Ни дативски облици овде, међутим, не сведоче о актуелности опозиције генитив-датов, пошто се и сами махом посесивно употребљавају, па их Белић третира као југозападну иновацију¹³³.

Структурно најадекватније термине *casus rectus* и *casus obliquus generalis*, које, на пример, румунски граматичари (са изузетком тројице с краја прошлог века) и до данас избегавају¹³⁴, Белић је одмах увео у српску дијалектологију¹³⁵. Међутим, чак се и ова два падежа у призренско-тимочком дијалекту разликују „само у једнини именица мушког рода на консонант које значе жива бића (*зеи* : *зѣи*) и именица женског и мушког рода на -а (*баба* : *бабу*, *јаша* : *јашу*)¹³⁶. И ова последња дистинкција у говору Сретечке жупе важи само за именице које значе жива бића¹³⁷. Бројеви 2—4 изгубили су у призренско-тимочком дијалекту могућност деκлинације¹³⁸.

Још неки српскохрватски говори располажу мањим бројем различитих падежних облика него књижевни језик: у косовско-ресавском дијалекту ишчезла је акценатска разлика између датива и локатива једине¹³⁹, док низ говора северне Србије и Баната разликује само три плуралска облика¹⁴⁰.

Даљи низ српскохрватских говора у којима су очувани облици акузатива и локатива, неконсеквентно их дистрибуира. Акузатив једине у служби локатива јавља се од приморја чак до мађарске границе у северном Банату. У косовско-ресавском је дијалекту, на пример, „фреквенција употребе морфолошки различитих форми већа“, а синкретичких мања — по Душану Јовићу¹⁴¹. Процес даље синкретизације акузатива са инструменталом и локативом у косовско-ресавском дијалекту, према Ивићу, „није свуда завршен и на терену се може пратити његово напредовање“¹⁴². Јужни део косовског дијалекатског типа поред тога изгубио

¹³² Cf. П. Ивић: „Значај лингвистичке географије за упоредно и историско проучавање јужнословенских језика и њихових односа према осталим словенским језицима“, *Јужнословенски филолог* XXII (1957—1958), стр. 185.

¹³³ А. Белић: *Дијалекти источне и јужне Србије, Српски дијалектолошки зборник I*, Београд 1905, стр. 335—336.

¹³⁴ Cf. А. П. Евдопенко: *Свойствамильный синтаксис разносистемных языков*, Кишинев 1981, стр. 54—55.

¹³⁵ Cf. Белић: *Дијалекти источне и јужне Србије*, 1905, стр. 293. et passim.

¹³⁶ П. Ивић: *Дијалектологија . . .*, стр. 111.

¹³⁷ М. Pavlović: „Les processus balkanistiques et la perspective du parler serbe de Prizren“, *Orbis* VIII (1958), 1, стр. 48.

¹³⁸ Cf. П. Ивић: „О деκлинационим облицима у српскохрватским дијалектима“, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду* IV (1959), стр. 214.

¹³⁹ Cf. П. Ивић: „Значај . . .“, стр. 184.

¹⁴⁰ Cf. Ивић: „О деκлинационим облицима . . .“, стр. 195. и Ивић: „Значај . . .“, стр. 185.

¹⁴¹ Јовић, *op. cit.*, стр. 159.

¹⁴² Ивић: *Дијалектологија . . .*, стр. 102.

је и генитивске облике (па се каже: *од Зајреб, код ђеиђер* и сл.)¹⁴³. Употреба акузативског облика у генитивским функцијама у трстеничком говору је, с друге стране, ређа него у ресавским¹⁴⁴. Мешање облика генитива и акузатива тиче се и долине Велике Мораве и неких шумадијских говора¹⁴⁵. У трстеничком говору *сс*, на пример, реликтни падежни облици бројева 2 и 3 врло ретко употребљавају, док је број 4 изгубио деklinацију¹⁴⁶.

Предлози *међу, над, њод, њред* и *за* у источној Црној Гори употребљавају се уз акузатив, односно инструментал именица које значе неживо „сасвим независно од онога што иначе захтева глаголска радња“¹⁴⁷. Конфузије типа *седу на њранџу* честе су и у смедеревско-вршачком дијалекту¹⁴⁸. У банатским говорима такође је примећена паралелна употреба исказа као што су: *сиђанујем у Темнивар* и *Јуче сам дошо у Темнивару*¹⁴⁹. И уместо инструменталских облика јавља се: (*био сам*) *са њеја, (ударо сам ја) са ноју*, док се број различитих плуралских облика своди до два¹⁵⁰. Уз то се у свим српским банатским говорима изгубила дистинкција између вијатива и локатива *sensu stricto*¹⁵¹.

Шумадијски говор је један од најнеуједначенијих, пошто су се на његовој територији укрстиле све четири Цвијићеве метанастијазичке струје¹⁵². Тако се и ту местимично сусрећу јарке манифестације аналитизма деklinације, као што су: *њосдм са њај сѓ* (зона Раче Крагујевачке)¹⁵³, *са њљивову кору* (азањски крај)¹⁵⁴, *Їмај њдњи ојдњи или Їскѓдѓј њо с мојѓку* (Чумић)¹⁵⁵. Шопска метанастијазичка струја је продрла чак и до београдских села, разнесећи тимочко-лужничке црте¹⁵⁶.

У низу говора су формално дистинговирани дативски облици примили посесивну генитивску функцију. Уз призренско-тимочку, то је случај и у косовско-ресавској и источноцрногорској зони¹⁵⁷.

¹⁴³ Д. Барјактаревић: „Неке особине косовског дијалекатског типа“, *Гласник Музеја Косова и Метохије* IX (1964), стр. 428.

¹⁴⁴ Cf. Јовић, *op. cit.*, стр. 162–163.

¹⁴⁵ Cf. *ibid.*, стр. 163.

¹⁴⁶ *Ibid.*, стр. 127–128.

¹⁴⁷ М. С. Стевановић: „Источноцрногорски дијалекат“, *Јужнословенски филолоџ* XIII (1933–1934), стр. 105–108.

¹⁴⁸ Cf. Ивић: *Дијалектолоџија* ..., стр. 89.

¹⁴⁹ В. Веску: „Румынское влияние на синтаксис сербского диалекта в Банате“, *Romanoslavica* I (1958), стр. 71–72.

¹⁵⁰ Cf. P. Ivić: „Les balkanismes naissants dans les parlers serbes du Banat“, у: *Mélanges linguistiques offerts à Emil Petrović par ses amis étrangers à l'occasion de son 60-ème anniversaire, Cercetări de lingvistică* III (1958), supliment, стр. 232.

¹⁵¹ Cf. *ibid.*, стр. 232.

¹⁵² Cf. Ивић: *Дијалектолоџија* ..., стр. 48.

¹⁵³ Д. Јовић: „О проблему именица III врсте у неким штокавским говорима“, *Зборник за филолоџију и лингвистичку* IV–V (1961–1962), стр. 156.

¹⁵⁴ Cf. М. Павловић: „Напомене о народним говорима Шумадије“, *Јужнословенски филолоџ* XX (1953–1954), стр. 375.

¹⁵⁵ Д. Барјактаревић: „Гласовне и морфолошке особине у говору села Чумића“, *Зборник за филолоџију и лингвистичку* IV–V (1961–1962), стр. 17–18.

¹⁵⁶ Cf. Ивић: *Дијалектолоџија* ..., стр. 48.

¹⁵⁷ Cf. *ibid.*, стр. 102. и 113; Јовић: „Трстенички говор“, стр. 167. и М. С. Стевановић: „Источноцрногорски дијалекат“, стр. 74.

„Тимочко-лужнички говори, па онда и заплањски, показују живу употребу демонстративних заменица у чланској функцији.“¹⁵⁸ Још Белић, говорећи о тимочко-лужничким говорима, уводи категорију члана¹⁵⁹. Он за ове говоре не прихвата тројни члански систем, већ држи да се само заменица *џи*, *џа*, *џо* употребљава као постпозитивни члан, а да суфигирају *-ов* и *-он* нигде нису изгубили показно значење¹⁶⁰. У новије време постављен је захтев да се ова диференцијација преиспита и евентуално замени тезом о тројном члану¹⁶¹.

У свињичком говору призренско-тимочког дијалекта адекватно се суфигирају придеви, па се и њихови облици као што су *леиен*, *лејана*, *лејоно* и (врло ретко) *широкиев*, *широкава*, *широково*, разматрају као члановани. Један од најубедљивијих аргумената за то је могућност паралелне употребе препозитивних облика демонстративне заменице: *Ја идем сеја на онај друиен бреј* или *Теј високиен човек је мој џаја*¹⁶².

Аналитичка компарација још је једна од одлика призренско-тимочког дијалекта, која се среће и у другим српским говорима. Појава је широко распрострањена у косовско-ресавском дијалекту¹⁶³, а јавља се и у Шумадији¹⁶⁴.

У српскохрватским дијалектима футурска конструкција са *хйеи* јавља се у балканизованијем облику него у књижевном језику: лични облици помоћног глагола претварају се у непроменљиву честицу, а употреба везника да није обавезна. И овако аналитизовани облици (типа: *ће се љречеси*) јављају се изван призренско-тимочке зоне — у косовско-ресавском дијалекту¹⁶⁵, у шумадијским говорима¹⁶⁶. Неформулисање да постоји и у Београду, западноштокавским говорима¹⁶⁷, Бањату¹⁶⁸. Оно је у српскохрватским дијалектима присутно и у заменама инфинитива ванфутурских конструкција, обично иза модалних глагола¹⁶⁹.

Из призренско-тимочког дијалекта инфинитив је као жива граматичка категорија ишчезао¹⁷⁰. Не употребљава се ни у најисточнијим говорима

¹⁵⁸ В. Илић: „Питање порекла заменичке чланске постпозиције у јужнословенској језичкој арзи“, *Годишњак Филозофској факултету у Новом Саду* V (1960), стр. 148.

¹⁵⁹ А. Белић: *Дијалекти источне и јужне Србије*. Чланак прештампан из *Српској књижевној гласника* за 1903. Београд 1903, стр. 23.

¹⁶⁰ Белић: *Дијалекти источне и јужне Србије*, 1905, стр. 444.

¹⁶¹ Илић, *op. cit.*, стр. 150.

¹⁶² М. Јивковић: „Articolul postpus la adjective în graiul sîrbesc din Svinița“, *Studii și Cercetări Linguistice* XX (1969), 1, стр. 64–66.

¹⁶³ Cf. Г. Елезовић: *Речник косовско-митоховској дијалекта* II, *Српски дијалектолошки зборник* VI, Београд 1935, s.v. *џо*; Барјактаревих: „Неке особине...“, стр. 428; Јовић: „Трсенички говор“, стр. 115. и Ивић: *Дијалектологија...*, стр. 102.

¹⁶⁴ Барјактаревих: „Гласовне и морфолошке особине...“, стр. 19.

¹⁶⁵ Cf. Барјактаревих: „Језичке особине...“, стр. 431; Бирябаум, *op. cit.*, стр. 86. и Ивић: *Дијалектологија...*, стр. 102.

¹⁶⁶ Барјактаревих: „Гласовне и морфолошке особине...“, стр. 20.

¹⁶⁷ Cf. Цъхун, *op. cit.*, стр. 143.

¹⁶⁸ Ivić: „Les balkanismes...“, стр. 233.

¹⁶⁹ Cf. Pavlović: „La perte...“, стр. 41–42.

¹⁷⁰ Cf. Ивић: *Дијалектологија...*, стр. 111 и Бирябаум, *op. cit.*, стр. 85.

косовско-ресавске зоне¹⁷¹, док је у њеним западним говорима његов крњи облик још увек стабилна категорија¹⁷². Употреба инфинитива „веома је сужена“ и у источнијим говорима смедеревско-вршачког типа¹⁷³. На југоистоку југословенског Баната Ивић је наишао само на један пример употребе инфинитива¹⁷⁴.

На дијалекатском материјалу Павловић и Барјактаревић изналеге још по једну законитост замењивања инфинитива. По првом, у косовско-ресавском дијалекту реченица са *да* употребљава се с глаголима *моју* и *хоћу* (ван футура, у коме је инфинитив чест)¹⁷⁵. По другом, у чумићком говору је замена обавезна уз непредикативан глагол у футуру: *Он ће смѣи д' уради и шд*¹⁷⁶. Бирнбаум такође сумња у равноправност употребе две алтернативе, јер би се иначе „на источној граници главне концентрације штокавских говора“ морало очекивати „секундарно увођење инфинитива, делом под утицајем књижевног језика“, чега нема, што води закључку да се *да*-конструкција полако шири ка западу¹⁷⁷.

Једна сродна појава на коју Седлачек скреће пажњу није проучена. По њему продирање реченица са *да* волунтативног модалног типа има у српскохрватском језику за последицу не само губљење инфинитива, већ и кондиционала, чија фреквенција такође опада ка југоистоку¹⁷⁸. Удвајање објекта категоријални је балканизам који такође краси српскохрватске дијалекте. Појава није дефинитивно расветљена, тако да постоје чак и значајне термилошке недоумице. Јевдошенко доказује да енклитички облици личних заменица објекат не удвајају, већ да су десемантизовани синтаксички показатељи директног објекта¹⁷⁹. Појава је регистрована у призренско-тимочком¹⁸⁰, у косовско-ресавском¹⁸¹, у зетско-ловћенском дијалекту¹⁸² и у банатским говорима¹⁸³. Овај балканизам се понекад у српској лингвистичкој литератури назива „удвајање личних заменица“ и у примерима попут: *Му збѣри једноме Турђињу*¹⁸⁴, иако је у њима реч о именском објекту. Ова недоследност отуда што је удвајање заменичког објекта распрострањеније.

¹⁷¹ Бирнбаум, *op. cit.*, стр. 85.

¹⁷² Cf. Барјактаревић: „Језичке особине...“, стр. 430.

¹⁷³ Ивић: *Дијалектологија...*, стр. 88.

¹⁷⁴ Ivić: „Les balkanismes...“, стр. 233.

¹⁷⁵ Pavlović: „La perte...“, стр. 41.

¹⁷⁶ Барјактаревић: „Гласовне и морфолошке особине...“, стр. 20.

¹⁷⁷ Бирнбаум, *op. cit.*, стр. 86.

¹⁷⁸ Седлачек: „Српскохрватске потврде...“, стр. 68.

¹⁷⁹ Евдошенко, *op. cit.*, стр. 59.

¹⁸⁰ Белић: *Дијалекти источне и јужне Србије*, 1903, стр. 29.

¹⁸¹ Cf. Елезовић: *Речник...* II, Прилози, стр. 548, 554, 586. и Ивић: *Дијалектологија...*, стр. 101.

¹⁸² М. С. Стевановић: „Источнопрногорски дијалекат“, стр. 117.

¹⁸³ Ivić: „Les balkanismes...“, стр. 233.

¹⁸⁴ М. Стевановић: „Баковачки говор“, *Српски дијалектолошки зборник XI*, Београд 1950, стр. 113.

Вокалски систем Хавранековог „бугарског“ типа категоријални је балканизам који такође одликује призренско-тимочки дијалекат.

Поповић указује на нејасно порекло још једног балканизма: шопски говори имају *k* и *t* за *h* и *h̃*¹⁸⁵.

Вокал *a* се у позајмљеницама не супституише ни у косовско-метохијским говорима ни у говору галипољских Срба¹⁸⁶. Ту се, међутим, не може говорити о вокалском систему „бугарског“ типа, већ само о јединичном фонолошком балканизму, какав у призренско-тимочком дијалекту представља и африката *S*¹⁸⁷.

Употреба предлога *sa* појачаног заменицом *све*, за коју Сандфелд наводи македонски пример *ѿојде со се овчароѿи*¹⁸⁸, такође у српскохрватском није књижевна, као ни сложени везник *без да* у значењу „а да не“, који Казазис такође разматра у балканистичким оквирима¹⁸⁹.

Неке појаве зависно од формулације могу да буду различито третиране — као јединични или као категоријални балканизми. Губљење гласа *x*, овако формулисано, јединични је фонолошки балканизам. Ако се, међутим, схвати као употпуњавање корелације звучних и безвучних консонаната, категоријални је фонолошки балканизам, познат „у свим штокавским говорима изузев неких периферијских дијалеката и једног дела муслиманског становништва у Босни и Херцеговини“¹⁹⁰.

Сандфелд наводи пример једног јединичног српског дијалекатског балканизма¹⁹¹. Реч је о могућности турске плуралске суфиксације извесних османизма (cf. Елезовићево вучитрнско *ѿашалѿри*¹⁹²).

Дијалекатски балканизам у српскохрватском је и формант *-и* за придеве који значе боју. Шкаљић наводи примере као *кујѿси* и *лимѿни*¹⁹³. Оваква творба је у новогрчком данас врло жива, не само у дијалектима, већ и у књижевној димотици¹⁹⁴.

ЗАКЉУЧАК

Откако се говори о балканском језичком савезу, мишљења су у вези са српскохрватским језиком подељена. Једни га у савез укључују, други га отуд искључују, а трећи избегавају да дају одговор. Број бал-

¹⁸⁵ Поповић: *Историја* . . . , стр. 137.

¹⁸⁶ Cf. П. Ивич: „Основне пути развитија сербохрватског вокализма“, *Вопросы языкознания* VII (1958), 1, стр. 12–13.

¹⁸⁷ Cf. Белић: *Дијалекти источне и јужне Србије*, 1905, стр. 200.

¹⁸⁸ Sandfeld, op. cit., стр. 120.

¹⁸⁹ K. Kazazis: „On a Generative Grammar of the Balkan Languages“, *Foundations of Language* III (1967).

¹⁹⁰ Јовић: „Трстенички говор“, стр. 61.

¹⁹¹ Sandfeld, op. cit., стр. 161.

¹⁹² Елезовић: *Речник* . . . II, Прилози, стр. 559.

¹⁹³ Шкаљић, op. cit.

¹⁹⁴ Cf. Ch. Symeonidis: „Die neugriechische Endung *-i* für Farbadjektiva“, *Beiträge zur Südosteuropa-Forschung, Beiträge zur Kenntnis Südosteuropas und des Nahen Orients* X, Минхен 1970, стр. 178.

канизма у српскохрватском језику, као што је показано у овом раду, већи је него што се обично мисли. У поређењу са Шалеровим „балканским језицима првог степена“ или „језгреним језицима“ балканског језичког савеза, то, међутим, не би било довољно.

Отуда је најзахвалније на питање о положају српскохрватског језика у балканском језичком савезу одговорити с ослонцем на Бирнбаумово¹⁹⁵, Георгијевљево¹⁹⁶ и Шалерово разликовање језгра и периферије балканског језичког савеза, придружујући се тројници лингвиста у прибарању српскохрватског језика потоњој.

Није, међутим, тачна опаска коју Георгијев уз то додаје, да је у случају српскохрватског реч о припадности „само што се тиче лексике“¹⁹⁷. Не само у српскохрватским дијалектима, већ и у књижевном језику, налази се низ не само јединичних (какви су сви лексички), него и категоријалних балканизма.

Београд

Бојан Попов

Резюме

Бојан Попов

ПОЛОЖЕНИЕ СЕРБОХОРВАТСКОГО ЯЗЫКА В БАЛКАНСКОМ ЯЗЫКОВОМ СОЮЗЕ

В первой главе настоящей работы рассматривается вопрос дефиниции языкового союза и дополняются прежние классификации балканизмов новой. Своей классификацией по степени общности автор различает категориальные балканизмы от единичных.

Во второй главе автор дает свою дефиницию балканизма и делает обзор балканизмов в литературном сербохорватском языке, где открывает ряд неизвестных единичных балканизмов в семантическо-синтаксической сфере.

В третьей главе делается обзор балканизмов в сербохорватских диалектах.

Работа заключается выводом, что нужно усвоить утверждение Бирнбаума, Георгиева и Шаллера, по которому сербохорватский язык относится к периферии балканского языкового союза.

¹⁹⁵ Бирнбаум: *op. cit.*, стр. 74.

¹⁹⁶ Georgiev: „Le problème...“, стр. 9.

¹⁹⁷ *Ibid.*